

KİTAP TANITMALAR/Book Reviews

Küresel Tarih Nedir?

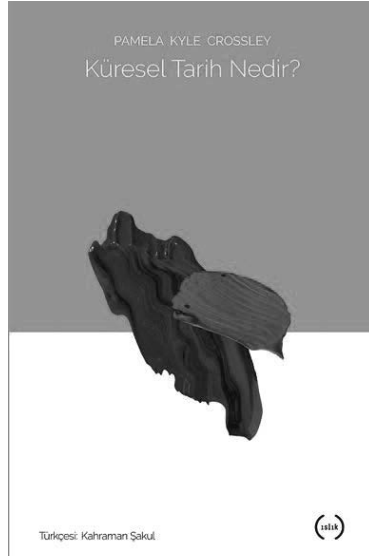
(*What is Global History?*)

Pamela Kyle CROSSLEY

Çeviren: Kahraman ŞAKUL,
Işık Yayınları, İstanbul 2018, 173s.

Bihter TÜRKMEÑOĞLU

Küreselleşme; dünya insanların siyasi, ekonomik, sosyal ve iletişimsel açılarından birbirine yaklaşması ve birlikte bir bütün olma yolunda ilerlemesidir. “Küreselleşme Çağı” olarak adlandırılan bu çağda hemen her alanda çarpıcı değişiklikler görülmektedir. Tarih yazımı da bu değişikliklerin görüldüğü bir alan olmuş, küreselleşme olgusuyla birlikte tarihin bir bütün içerisinde ele alınması gerektiğini düşünen bir anlayış ortaya çıkmıştır. Pamela Kyle Crossley “*Küresel Tarih Nedir?*” adlı kitabında bu yeni anlayışı ele almıştır. Ulusların, devletlerin ortak bir tarihinden söz edilebilip edilemeyeceği veya hut dünya tarihi denildiğinde ne anlaşılması gerektiği gibi sorular ele alınmış olup farklı isimler ve eserler kapsamında bu problemler değerlendirilmiştir. Mevcut tarih yazımında kullanılan yöntemin tarafsızlığı sorgulanmış Batı merkezci tarih anlayışından uzak bir tarih yazımının imkânı üzerinde durulmuştur.

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilim Tarihi Bilim Dalı, bihterturk91@gmail.com.

Kitapta küresel tarihi tanımlayan temel kuramlar ve yöntemleri okuyucuya tanıtmak için bir tasnif yoluna gidilmiştir ki bu tasnifler kitaptaki bölümleri oluşturmaktadır. Ancak bu tasniflere geçmeden önce *Şanlı Hikâye Dürtüsü* adlı bir bölüme yer verilmiştir. Kültürlerdeki bu hikâye dürtüsünün anlamı ve inatçılığı tartışılmıştır. Bilindiği üzere yazı çağından önce insanlar hikâye anlatırlardı. İnsan toplulukları kendi hikâyelerini anlatmak suretiyle kendilerini bir grup olarak tanımlamışlar ve hikâyelerinin aktarıcısı olmuşlardı. Hikâye ve efsanelerle dolu bilgiler nakletmişlerdir. Kitaptaki bu bölümde de bu hikâye ve efsanelere dair örnekler bulunmaktadır. Bu örnekler oldukça çeşitli ve zengin bir tarzda okuyucuya verilmiştir. Rivayet aktarmayı tarih kalıbına sokan Heredot'dan söz edilmiştir. Yazar çok çeşitli dinlerdeki, milletlerdeki hikâyelerden söz ederek bu bölümü daha da zenginleştirmiştir.

İlk kategori *Ayrılma* başlığı altında ele alınmıştır. Yani tek bir kökenden zaman ve mekân içinde ayrılıp çeşitlenen şeylerin hikâyesidir. Bu bölümde monogenetik yani tekgenç kuramlara dair örnekler vardır. Tüm insanlık için tek bir köken kabul ediliyor ve uygarlığı tanımlayan temel âdetler tek bir kaynağa dayanırdıydı. Farklılıklar; orijinal, evrensel kültürün yerel kollara ayrılmasıyla ortaya çıkmaktaydı. Peki, orijinal kültür nerede gelişmişti? Tarihçilerin bu soruya verdikleri cevap elbette bağlı buldukları topraklarla doğrudan ilişkiliydi. Kitapta bu ilişki çerçevesinde pek çok örnek vardır.

Bulaşma başlığı altında ele alınan ikinci kategoride ise, farklı ve birbirinden uzakta olup zamanla benzeşmeye başlayan şeylerin hikâyesinden söz edilmiştir. Birbirinden oldukça değişik halklar arasındaki ayrılıkların bile, zamanla artan benzerlikler sayesinde silinip gideceğini söyleyen bir temadan yani “yöndeşlik” temasından söz edilmiştir. Bu tema erken ve modern çağlarda uzmanlaşan tarihçiler tarafından ortaya atılmıştır. Tüm halkların tarihsel yolculuklarını aynı varış noktasında tamamlayacağı hipotezine değinilmiştir. Tarım temelli açıklamalar tartışılmış olup “tarım” insanlığın zaruri surette katettiği aşamalardan biri midir? Sorusu farklı hipotezlerle örneklendirilmiştir. Toplumsal düzenin tarım ile olan ilişkisine değinilmiştir. Fransız matematikçi ve filozof Nicolas de Caritat, tarihçi Karl Wittfogel gibi isimlerin tezleri çerçevesinde bu tartışma sürdürülmüştür. Yazar bu problemi Lewis Henry Morgan, Friedrich Engels, Karl Marks, Georg W. F. Hegel, Weber, Thomas Kuhn gibi isimlerden örneklerle genişletmiş olup okuyucuya zengin bir bölüm sunmuştur.

Bulaşma adlı bölümü ise yazar sınırları aşan ve aynı zamanda dinamiklerini çarpıcı biçimde değiştiren şeylerin hikâyesi olarak tanımlar. Bulaşma modelini hastalık teması etrafında incelemiştir. Alfred Crosby'nin yazdığı *The Columbian Exchange: Biological and Cultural Consequences of 1492* adlı eseriyle tartışmayı şekillendirmiştir. Yazar bu bölümde oldukça hacimli bir literatür sunmaktadır. William H. McNeill, Sheldon Watts gibi isimlerin eserleri ile okuyucuyu bilgilendirmiştir.

Sistemler bölümünde birbirleriyle etkileşen ve aynı zamanda birbirlerini değiştiren yapılar işlenmiştir. Toplumların birbirleriyle kaynaşmalarını ve rekabet etmelerini sağlayan dinamikler vardır. Bu bölümdeki tartışmada Pirenne tezine yer verilmiştir. Belçikalı tarihçi Henri Pirenne'nin teziyle birlikte ticaretin tarih sahasındaki yeri belirlenmiştir. Bu tezde üç nokta dikkat çeker. İlk olarak derin değişimleri açıklayan şey ticaretti. İkincisi tarihçilerin birbirinden bağımsızmış gibi anlattıkları dünyanın birbirinden oldukça farklı iki kısmı arasında dönüştürücü, dinamik bir ilişki vardı. Üçüncüsü ise Avrupa'daki değişim dürtüsü Avrupa dışına yerleştirildi. Ticaretin altını çizen Pirenne aslında büyük bir dönüşüm yaratmıştı. Ticaretin kader belirleyici rolüne değinmişti. Pirenne'nin bu tezdeki kanıtlarını insanların maddi yaşamları oluşturmaktaydı ki bu gündelik yaşama dair maddi kanıtların incelenmesi doğrultundaki hareketi oluşturdu. Bu hareketi takip edenlerden biri ise Fernand Braudel idi. Bölüm Braudel ve öğrencisi Immanuel Wallerstein'in fikirleri ile devam ettirilmiştir. Wallerstein başyapıtı olan *Modern Dünya Sistemi* irdelenmiştir. Bilindiği üzere Wallerstein dünya sistemini ekonomik temele dayandırır. Elbette sistemin ideolojisi ve kültürel bir alt yapısı vardır. Wallerstein'in düşünceleri, birbirinden bağımsız gibi görülen ve daha çok yerel etkiler ve sonuçlarmış gibi algılanan ekonomik, siyasal ve kültürel olayları ve ilişkileri, büyük bir yapı içinde birbirine bağlayarak, sistematik hale getirmek üzerine kuruludur. Çevre merkez ilişkisini barındıran sistemde Avrupa göbek olmuştur. Wallerstein'in bu düşünceleri üzerinden devam etmiştir. Bu bölümde önemli diğer bir nokta ise; ekonomik büyüme ve küçülmenin küresel bakımdan önemli olaylarla ilişkilendirildiği fikrinin grafiklerle örneklendirilmesidir. Bu Kondratieff döngüsünü göstermektedir. Tarihteki büyük değişikliklerin temel sebepleri aranmıştır.

Ayrılma, Buluşma, Bulaşma ve Sistemler şeklindeki tasniflerin ardından yazar son bölümde "*Küresel Tarih Denen Şey*" başlığını ele almıştır. Küresel tarih ve küresel tarihçilere ilişkin değerlendirmeler yapan yazar, tarihçi ve küresel tarih yazarının pek az ortak noktaları olduğunu söyler. Tarih kanıtlarının küresel bir bağlamı bulunmadığından küresel tarihi araştırmak için gidilecek bir yer ve kullanılacak bir yöntem de yoktur. Küresel tarihçiler kendi disiplinlerinin temel becerilerini edindikten sonra küresel tarihe giren ekonomist, sosyolog siyaset bilimcilerdir. Peki, küresel tarih bir disiplin midir? Bir yazım tarzı, bir düşünüş müdür? Yazar bu noktada küresel tarihin alt ürünü olan historiyografyayı yani tarih yazıcılığının araştırılmasını daha çok andırdığını söyler. Yukarıdaki tasnifler tanıtılırken verilen örnekler gösterir ki küresel ölçekteki değişimleri anlatmaya öyküden hikâyeler burada kaçınılmazdır. Bölümün devamında küresel ve dünya tarihinin farklılığına değinir ve bu noktada Bruce Mazlish'ten söz eder. Mazlish,1993 gibi erken bir tarihte geniş ama tutarlı örüntülere odaklanan çalışmaları *küresel* gibi anlarken kapsayıcı ve belki bir o kadar da gelişigüzel tarih derlemelerini *dünya* tarihleriyle bağdaştırmıştı. Ve o zamandan beri Mazlish ve diğerleri iki tür çalışma arasındaki

farkı gözettiklerini dile getirir. Yazar kültürleri aşan bir anlatı yaratmak için kat edecek yolumuz olduğunu düşünür.

Küresel Tarih Nedir? adlı eser Kahraman Şakul tarafından oldukça akıcı bir dille Türkçeye aktarılmıştır. Yukarıda anlatılanlardan çok daha da zengin olan bu kitap küresel, evrensel tarih yazımını akademik olmayan bir dille takip etme imkânı sunmaktadır. Her bölüm sonunda verilen ilave okuma önerileri ile okuyucu literatür hakkında bilgilendirilmektedir. Ayrıca belirtmelidir ki tarihe bakış açımızı gözden geçirmemize olanak sağlayan bu eser sosyoloji, felsefe, tarih felsefesi gibi alanlarda kendisine yer bulacaktır.